

OPTL

Oikeuspoliittinen
tutkimuslaitos

Verkkokatsauksia 18/2011

Sisällys

Tiivistelmä	1
1 Johdanto	2
2 Velkajärjestelylain periaatteet	2
3 Talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunta 2010	3
4 Talous- ja velkaneuvojan toimenpiteet asiakkaan velkaongelmien ratkaisemiseksi	7
5 Velkajärjestelyhakemukset talous- ja velkaneuvonnassa – edellytysten ja esteiden tarkastelua	8
6 Yhteenveto	12
Lähteet	13

Yhteystiedot

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Pitänsillanranta 3 A, 5. krs
PL 444, FI-00531 Helsinki
Puh. 010 3665300
Fax. 010 3665365

Sähköposti etunimi.sukunimi@om.fi
Kotisivu www.optula.om.fi

Elisa Valkama

Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat 2010 – velkajärjestely tuomioistuimessa vai muu apu?

Tässä katsauksessa kuvataan talous- ja velkaneuvonnan asiakaskuntaa vuonna 2010 ja velkaneuvojen toimenpiteitä asiakkaiden velkaongelmien ratkaisemiseksi. Tarkastelu kohdentuu erityisesti tapauksiin, joissa ratkaisukeinoksi velkaongelmiin on valittu yksityishenkilön velkajärjestelyn hakeminen tuomioistuimelta. Raportin tiedot perustuvat syksyllä 2010 toteutettuun valtakunnalliseen talous- ja velkaneuvonnan asiakasseurantaan (n=2 162).

Tiivistelmä

- Velkaneuvontapalveluiden käyttö on nuorten (alle 24v) keskuudessa harvinaista.
- Asiakaskunnasta puolet käy palkkatyössä ja puolet on työelämän ulkopuolella.
- Asiakkaiden velat ovat pääosin kulutusluottoja ja maksamattomia laskuja.
- Asiakkailta on entistä vähemmän velkaa ja enemmän velkasuhteita.
- Asiakkailta on velkaa keskimäärin 30 000 € ja velkasuhteita 15 kpl.
- Yritys- ja takausvelallisten määrä on pudonnut 2000-luvulla puoleen.
- Lamavelallisten osuus asiakaskunnasta on enää pieni (7 %).
- Kolmasosalla kaikista neuvonnan asiakkaista ei ole lainkaan maksuvaraa.
- Talous- ja velkaneuvojan arvion mukaan yksityishenkilön velkajärjestely soveltuu velkaongelman ratkaisukeinoksi lähes puolelle kaikista asiakkaista.
- Yleisimmät hakuperusteet ovat velkojen suuri määrä suhteessa asiakkaan maksukykyyn ja sosiaaliset suoritusesteet.
- Velkajärjestelyä hakevista asiakkaista yli puolella (54 %) pääosa veloista koostuu kulutusluotoista, vipeistä ja maksamattomista laskuista. Joka kuudennella asiakkaalla velat ovat peräisin päättyneestä yritystoiminnasta.
- Velkajärjestelyä haetaan usein, vaikka järjestelylle olisi laissa mainittuja esteitä. Yli 40 prosentilla asiakkaista, joille suunnitellaan velkajärjestelyn hakemista tuomioistuimesta, järjestelylle on jokin laissa mainittu esteperuste. Yleisin esteperuste on ns. kevytmielinen velkaantuminen.
- Kaikista asiakkaista, joille toimenpiteeksi valitaan velkajärjestelyn hakeminen tuomioistuimesta, noin 7–10 prosenttia on saanut jo aiemmin velkajärjestelyn.
- Velkajärjestelyä hakevien asiakkaiden maksuvara on keskimäärin 140 €/kk. Kolmasosalla asiakkaista ei ole lainkaan maksuvaraa.

1 Johdanto

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä tuli voimaan vuonna 1993 (L 1993/57). Velkajärjestelylain tavoitteena oli tuolloin auttaa lama-ajan velallisia selviytymään ylivoimaisesta velkataakastaan. 1990-luvun talouslaman ja massatyöttömyyden seurauksena monet yritys- ja takausvelalliset joutuivat mittaviin talousvaikeuksiin. Velkajärjestelyn arvioitiin auttavan vakavien velkaongelmien korjaamisessa, erityisesti niissä tapauksissa joissa velallisten otaksuttiin velkaantuneen ilmaan omaa syytään. Veloista vapautuminen velkajärjestelymenettelyn kautta yleistyi myös muissa Länsi-Euroopan maissa 1990-luvulla (Muttillainen 2002).

Suomessa tuomioistuimen vahvistamasta velkajärjestelystä on sittemmin tullut pysyvä keino yksityishenkilöiden velkaongelmien korjaamiseen. Velkajärjestelyn saaneiden velallisten profiili ja maksuohjelmien sisältö on kuitenkin muuttunut merkittävästi 1990-luvun lama-ajasta. Lama-aikana monet keskiluokkaiset ja hyvätuloiset joutuivat hakemaan velkajärjestelyä. Nykyään velkajärjestely kohdistuu yhä selvemmin huono-osaisiin väestöryhmiin. Velkajärjestelyn saaneissa velallisissa on runsaasti yksineläviä, vähän koulutettuja ja pysyvästi työelämän ulkopuolella olevia henkilöitä (Muttillainen 2007). Velkajärjestelyä myönnetään myös yhä enemmän moninaisten kulutusvelkasuhteiden järjestelemiseen.

Talous- ja velkaneuvontapalveluilla on myös tärkeä asema kotitalouksien velkaongelmien ja toimeentuloriskien hallinnassa. Talous- ja velkaneuvojat valmistelevat valtaosan velkajärjestelyhakemuksista käräjäoikeuksiin. Asiakkaat saavat neuvonnasta tietoa myös taloudenpidon suunnitteluun ja muita ratkaisuja velkojen hoitoon (Valkama 2004).

Tässä katsauksessa tutkitaan talous- ja velkaneuvonnan asiakaskuntaa ja neuvonantajien toimenpiteitä asiakkaiden velkaongelmien ratkaisemiseksi. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää velkajärjestelyyn pääsyä analysoimalla sitä, miten velkajärjestelyn esteseännöksiä sovelletaan talous- ja velkaneuvonnassa ja millaisen kynnyksen ne tätä kautta asettavat velkajärjestelyyn pääsulle. Tarkoituksena on tutkia myös velkajärjestelyn kysyntää ja soveltuvuutta velkaongelmien ratkaisukeinoksi ottaen huomioon luottomarkkinoiden uudet muodot ja kuluttajien muuttuneet tavat rahoittaa kulutustaan. Raportti sisältää perustietoja myös talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunnan ikä- ja sukupuolijakaumasta, perheasemasta ja talous- ja velkatilanteesta.

Tutkimusaineistona on käytetty valtakunnallista lomakeseurantaa talous- ja velkaneuvonnan asiakkaista (n=2 162). Kuukauden seurantajakson aikana (lokakuu 2010) talous- ja velkaneuvojat täyttivät jokaisesta käyntiasiakasta lomakkeen, jossa kysyttiin tietoja mm. asiakkaiden talous- ja velkatilanteesta sekä toimenpiteistä velkaongelmien ratkaisemiseksi. Lomakeseurannan avulla saatiin tietoa yhteensä 51 talous- ja velkaneuvontayksiköstä. Vastausprosentiksi tuli 93 %.

Kaiken kaikkiaan tutkimusaineiston voidaan arvioida kuvaavan riittävän laajasti ja luotettavasti talous- ja velkaneuvonnan asiakaskuntaa ja nykyistä toimintaa neuvontayksiköissä. Epävarmuustekijöinä voidaan pitää sitä, että osa lomakkeista oli täytetty puutteellisesti. Näiden lomakkeiden osuus koko tutkimusaineistosta on kuitenkin pieni (3 %).

2 Velkajärjestelylain periaatteet

Velkajärjestelyn päätavoitteena on vakavien velkaongelmien korjaaminen. Velkajärjestelyn maksuohjelman läpikäytyään velallinen vapautuu lopuista veloistaan ja pääsee aloittamaan elämänsä puhtaalta pöydältä. Lain tavoitteena on auttaa niitä henkilöitä, joiden selviytyminen veloista suhteessa maksukykyyn on epätoiminnallista tai mahdotonta. Velkajärjestelyn tulisi olla viimeinen vaihtoehto velkatilanteen ratkaisemiseen, kun muut ratkaisukeinot on käytetty.

Velkajärjestelyssä velallisen kaikki velkasuhteet järjestellään siten, ettei kukaan velkojista jää järjestelyn ulkopuolelle. Velkajärjestelyn piiriin kuuluvat velat, jotka ovat syntyneet ennen velkajärjestelyn alkamista. Velkajärjestelyyn pääsemiseksi velallisen tulee täyttää laissa mainitut edellytykset (VJL 9§), eikä järjestelylle saa olla lain mukaista estettä. Velkajärjestely voidaan kuitenkin myöntää esteestä huolimatta, jos tähän on painavia perusteita eli erityisiä vastasyitä.

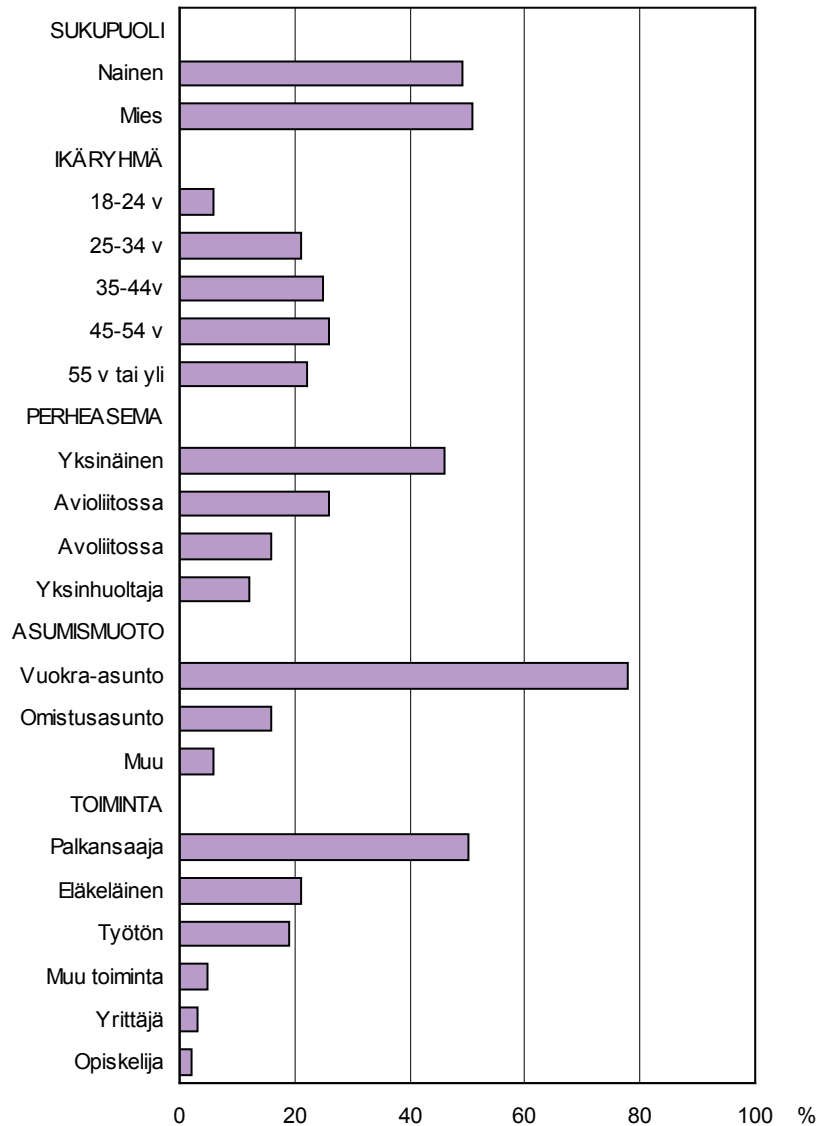
Tavallisten velkojen osalta velkajärjestelyn maksuohjelman kesto on kolme vuotta.¹ Jos velallinen säilyttää omistusasuntonsa, maksuohjelman kesto voi olla kolmea vuotta pitempi. Jos velallisen maksuvelvollisuus on maksuohjelmassa kokonaan poistettu tai velkajärjestely on myönnetty esteestä huolimatta, maksuohjelman kesto on viisi vuotta, lukuun ottamatta velallisia joilta puuttuu pysyvästi maksukyky iän, sairauden tai muun vastaavan syyn takia.

¹ Velkajärjestelylakia muutettiin 1.8.2010, jolloin maksuohjelman kesto lyheni viidestä vuodesta kolmeen vuoteen (VJL 30§ 24.6.2010/632). Uudistus ei koske ennen lain voimaantuloa vahvistettuja maksuohjelmia. Lakimuutos on osa laajempaa velkajärjestelylain uudistusta. Oikeusministeriö asetti syyskuussa 2009 työryhmän laatimaan ehdotuksia velkajärjestelylain uudistamiseksi (Asettamis päätös OM 15/41/2009). Asetetun työryhmän työ jakaantuu kahteen vaiheeseen. Ensimmäisen vaiheen työ liittyy maksuohjelman lyhentämiseen. Toisessa vaiheessa velkajärjestelylakia tarkastetaan kokonaisvaltaisesti.

3 Talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunta vuonna 2010

Taustatietoja asiakkaista. Neuvonnan kaikista asiakkaista niukka enemmistö on miehiä (kuvio1). Asiakkaiden keski-ikä on 44 vuotta. Ikäjakauma ulottuu 18 vuodesta 93 vuoteen. Velkaneuvontapalveluiden käyttö on nuorten keskuudessa vielä melko harvinaista. Asiakkaista vain viitisen prosenttia on alle 24-vuotiaita.

Selvän enemmistön asiakaskunnasta muodostavat 35–54-vuotiaat. Keski-ikäisten suuri osuus asiakaskunnasta johtuu siitä, että luottojen käyttö ja velkaongelmat ovat kaikkiaan yleisempiä tässä ryhmässä kuin nuoremmilla.

Kuvio 1 Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden ominaispiirteitä (n=2 162)

Perheaseman mukaan lähes puolet asiakkaista asuu yksin. Lähes yhtä suuri osa elää parisuhteessa. Lapsiperheitä on noin kolmannes koko asiakaskunnasta. Yksinhuoltajatalouksien osuus on 12 prosenttia.

Omistusasunnossa asuminen on velkaneuvonnan asiakkaiden keskuudessa melko harvinaista. Asiakkaista lähes 80 prosenttia asuu vuokra-asunnossa ja omistusasunnossa asuu vain joka kuudes. Ilman vakinaista asuinpaikkaa on asiakkaista muutama prosentti.

Nykyisen toiminnan perusteella puolet asiakkaista käy palkkatyössä ja muutama prosentti toimii elinkeinonharjoittajana. On merkkejä pantavaa, että koko asiakaskunnasta lähes puolet on työelämän ulkopuolella. Tähän ryhmään kuuluvat opiskelijat, eläkeläiset, työttömät ja vanhempainvapaalla olevat asiakkaat. Näissä tapauksissa kuukausitulot muodostuvat pääosin erilaisista sosiaali-tuista ja etuuksista. Kaikista asiakkaista noin viidennes on työttömiä ja yhtä monta on eläkkeellä. Opiskelijoiden osuus asiakkaista on muutama prosentti.

Velkaantumisen. Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaila on runsaasti velkasuhteita. Keskimäärin eri velkasuhteita on 15 kappaletta.² Yli kolmasosalla kaikista asiakkaista on vähintään 20 velkaa. Velkasuhteiden yhteenlaskettu lukumäärä on suurin ikäryhmässä 25–34-vuotta ja pienin yli 55-vuotiailla. Naisilla velkasuhteita on enemmän kuin miehillä.³

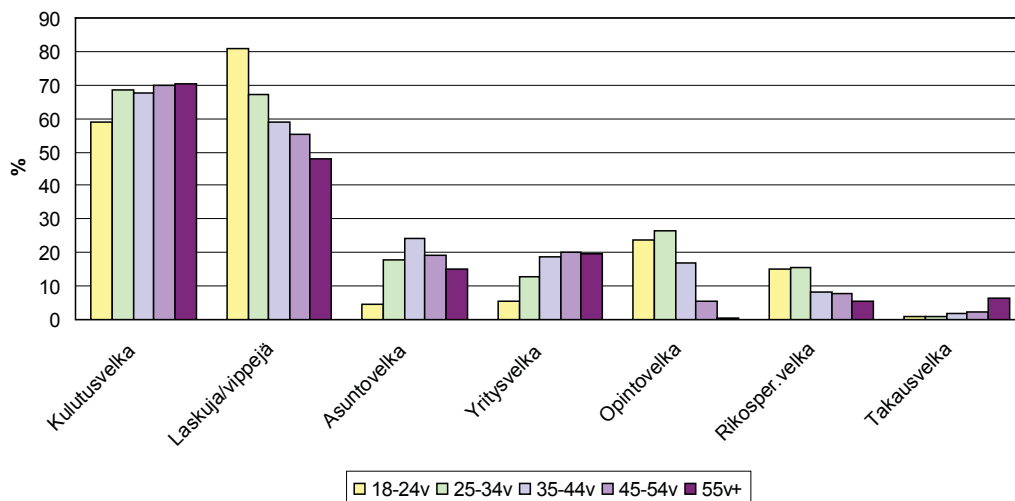
Enemmistöllä neuvonnan asiakkaista kokonaisvelkamäärä muodostuu siis useista eri veloista. Lähes 70 prosentilla asiakkaista on kulutusluottoja. Yli puolella (58 %) asiakkaista on maksamattomia laskuja ja vippejä. Yritysvelkaa on joka kuudennella (17 %) asiakkaalla ja yhtä monella on hoitamattomia verovelkoja. Takausvelallisia on asiakaskunnasta vain kolme prosenttia. Joka viidennellä asiakkaalla on asuntolainaa. Rikosperäisiä vahingonkorvaussaatavia on joka kymmenennellä asiakkaalla.

Tutkimusaineiston perusteella näyttää siltä, että yritys- ja takausvelallisten määrä velkaneuvonnassa on vähentynyt merkittävästi viime vuosina. Kun vuonna 2004 asiakaskunnasta yli 30 prosentilla velat liittyivät yritystoimintaan, on näiden velallisten osuus vuonna 2010 enää reilu 15 prosenttia. Takausvelkojen osuus

on pudonnut edellä mainittuina vuosina 32 prosentista kolmeen prosenttiin. Takausvelkojen väheneminen johtunee ennen kaikkea pankkien tarkemmasta luotonannosta ja yleisen tietoisuuden leviämisestä takausvastuista. Asuntovelallisia on ollut vuosina 2004 ja 2010 asiakaskunnasta jokseenkin sama määrä (Valkama 2004).

Eri velkatyyppejä voidaan tarkastella myös ikäryhmittäin (kuvio 2). Kulutusvelkoja on suhteellisesti eniten yli 45-vuotiailla ja vähiten alle 24-vuotiailla. Nuorilla on vastaavasti eniten maksamattomia laskuja. Asuntovelat ovat yleisimpiä ikäryhmässä 35–44 vuotta. Yritys- ja takausvelat keskittyvät pääasiassa keski-ikäisille ja tätä vanhemmille asiakkaille. Nuorten osuus opintovelloista ja rikosperusteisista veloista on muita ikäryhmiä hieman suurempi.

Osalla neuvonnan asiakkaista on edellä mainittujen velkojen lisäksi myös muita velkoja, kuten elatusapuvelkoja, vuokratästejä tai julkisoikeudellisia saatavia. Maksamattomat vuokrasaatavat ovat yleisimpiä alle 24-vuotiailla ja elatusapuvelat yli 35-vuotiailla miehillä.

Kuvio 2 Asiakkaiden velkatyypit ikäryhmittäin (n=2 162)⁴

Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden velkamäärät vaihtelevat muutamasta sadasta eurosta miljooniin euroihin. Asiakkaila on velkaa keskimäärin (mediaani) 30 000 euroa. Kuten aiemmin todettiin, valtaosassa tapauksissa velat muodostuvat maksamattomista

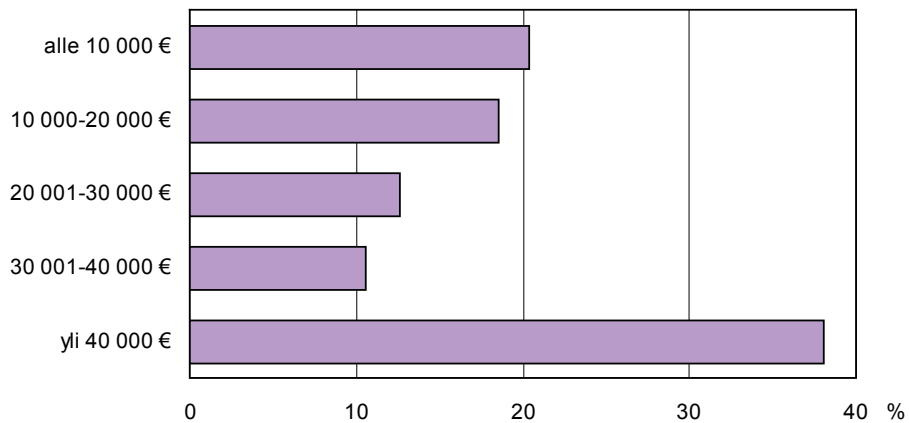
laskuista ja kulutusluotoista. Asiakkaiden velkojen kokonaismäärä on laskenut hieman viime vuosien aikana. 2000-luvun alkupuolella neuvonnan asiakkailla oli velkaa keskimäärin 32 000 euroa.⁵

² On mahdollista, että velkasuhteiden lukumäärä on todellisuudessa mainittua suurempi. Osa talous- ja velkaneuvojista on saattanut "niputtaa" velkoja eli laskea yhteen pienempiä velkoja yhdeksi velaksi. Tutkimuksen saatekirjeessä neuvoja pyydettiin erittelemään asiakkaan kaikki velat.

³ Ks. Valkama & Muttilainen 2008. Tutkimuksessa pikaluottojen maksuvaikeuksista havaittiin, että naiset olivat yliedustettuina tapauksissa, joissa saatavien lukumäärä oli yli viisi.

⁴ Prosenttilukujen summa ylittää 100, koska yhdellä asiakkaalla voi olla useampia eri velkalajeja.

⁵ Ks. Valkama 2004.

Kuvio 3 Asiakkaiden velkamäärät (n=2 006)

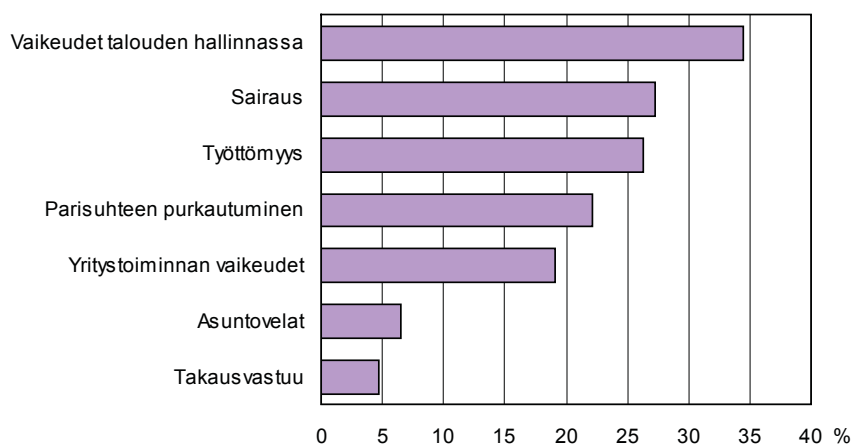
Neuvonnan asiakkaista viidesosalla kokonaisvelkamäärä on alle 10 000 euroa (kuvio 3). Vähintään 40 000 euron velat on noin neljällä asiakkaalla kymmenestä (38 %). Heistä yli puolelle velkaa on ehtinyt kertyä jo runsaasti, keskimäärin 100 000 euroa. Kokonaisvelkamäärät ovat suurimpia asiakkailla, joiden velkaongelmat liittyvät elinkeinotoimintaan. Tässä ryhmässä velkaa on keskimäärin 80 500 euroa. Yritysvelallisten velkamäärä on kolminkertainen verrattuna asiakkaisiin, joiden velkaongelmat johtuvat pääasiassa maksamattomista kulutusluotoista.

Sukupuolen mukaan tarkasteltuna naiset ovat vähemmän velkaantuneita kuin miehet. Naisilla on velkaa keskimäärin 25 000 euroa ja miehillä 33 000 euroa. Naisten ja miesten ero velkamäärissä on kuitenkin kaventunut 2000-luvun alusta, jolloin miesten keskimääräinen velkamäärä oli lähes kaksinkertainen naisiin verrattuna (Valkama 2004).

Neuvojen arvion mukaan suurin yksittäinen syy asiakkaiden velkaongelmien taustalla on yleinen tai-

tamattomuus taloudenhallinnassa (kuvio 4). Tämä tarkoittaa esimerkiksi liian suurta kulutusta tuloihin nähden. Vaikeudet raha-asioiden hoitamisessa ovat yleisimpiä ikäryhmässä 25–34-vuotiaat. Velkaongelmien syntyminen liittyy usein myös muutoksiin elämäntilanteessa. Yli 75 prosenttia neuvonnan asiakkaista on kokenut parisuhteen päättymisen, sairastumisen tai työttömäksi joutumisen. Viidesosalla asiakkaista taloudelliset vaikeudet ovat alkaneet yritystoiminnasta tai takausvastuista.

Pääasialliset syyt velkaongelmien taustalla ovat muuttuneet 2000-luvun alkupuolelta.⁶ Yritys-, takaus- ja asuntovelosta johtuvat velkaongelmat ovat vähentyneet merkittävästi. Näiden syiden osuus velkaongelmien taustalla on peräti puolittunut. Vastaavasti taitamattomuus taloudenhallinnassa on lisääntynyt. Maksuvaikeuksia syntyy olosuhdemuutosten takia, mutta myös ilman niitä. Taloudenpidon ongelmat ovat yleisimpiä asiakkailla, joilla on runsaasti kulutusluottoja, vuokrasaattavia ja muita maksamattomia laskuja.⁷

Kuvio 4 Yleisimpiä syitä asiakkaiden velkaongelmiin (n=2 162)⁸

⁶ Ks. Valkama & Muttilainen & Tala 2002.

⁷ Ks. myös Pönkä & Parkkali 2010.

⁸ Prosenttilukujen summa ylittää 100, koska asiakkailla voi olla useita eri syitä velkaongelmien taustalla.

Asiakkaiden velkaongelmat johtuvat vain harvoin yksittäisestä tekijästä. Ongelmien taustalla on tyypillisesti useita eri syitä. Ongelmien kasautuminen on yleistä. Toimeentuloa määräävät tekijät kuten sairastuminen tai työttömyys vaikuttaa luonnollisesti talousvaikeuksien syntymiseen, mutta tämän lisäksi asiakkaan taloutta saattavat kuormittaa myös muut tekijät, kuten esimerkiksi yksinhuoltajuus, peliriippuvuus tai päihdeongelma (Rantala & Tarkkala 2009).

Asiakkaiden velkaongelmien kesto on keskimäärin 5 vuotta. Joka kolmannella asiakkaalla maksuvaikeudet ovat kohtuullisen tuoreita (alle 2 vuotta). Tutkimusaineiston perusteella näyttäisi siltä, että pitkäaikaisten velkaongelmien määrä on vähentynyt viime vuosina. Kun 2000-luvun alussa yli kolmasosalla asiakkaista velkaongelmat olivat kestäneet yli 10 vuotta, on näi-

den pitkäaikaisten maksuvaikeuksien osuus nykyään alle 15 prosenttia eli tapausten määrä on vähentynyt puoleen.⁹

Yli puolella (66 %) neuvonnan asiakkaista on velkoja ulosoton perittävänä. Ulosoton asiakkuus on yleisintä ikäryhmässä 35–44-vuotiaat.¹⁰

Asiakkaiden taloustilanne. Asiakkaiden tulotasolla on merkitystä, kun arvioidaan asiakkaan maksukykyä ja mahdollisuutta selviytyä veloistaan. Aineiston perusteella melko pienituloiset muodostavat neuvonnan asiakkaista suurimman ryhmän. Asiakkaiden bruttotulot ovat keskimäärin 1 500 euroa kuukaudessa.¹¹ Neljäsosalla kaikista asiakkaista tulot ovat alle 1 000 euroa kuukaudessa. Taulukko 1 kuvaa asiakkaiden bruttotuloja nykyisen toiminnan perusteella.

Taulukko 1 Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden bruttotulot

	Palkansaaja %	Yrittäjä %	Työtön %	Opiskelija %	Eläkeläinen %	Kaikki asiakkaat %	(N=1 925)
<i>Bruttotulot €</i>							
alle 500	-	13	15	31	-	4	84
500–1000	3	26	57	31	33	22	421
1001–1500	15	26	23	28	46	24	462
1501–2000	33	20	4	7	15	22	427
yli 2000	49	15	1	3	6	28	531
keskiarvo €	2 100	1 450	829	858	1 227	1 599	-
mediaani €	2 000	1 200	704	700	1 159	1 500	-

Pienituloisimpia asiakkaista ovat opiskelijat ja työttömät. Työssäkäyvät ansaitsevat keskimäärin 2 000 euroa kuukaudessa ja työelämän ulkopuolella olevat yli puolet vähemmän. Miesten ja naisten tulotasossa ei ole merkittäviä eroja. Keskimääräistä parempi tulotaso on hyvin koulutetuilla ja 35–44-vuotiailla.

Velkojen järjestelyllä asiakkaan talous- ja velkatilanne pyritään korjaamaan kokonaisuudessaan. Maksuvara määrittää sen, kuinka paljon asiakkaan tulee käyttää velkojen maksamiseen kuukaudessa.¹² Tutkimusaineiston perusteella kolmasosalla neuvon-

nan asiakkaista ei ole lainkaan maksuvaraa. Kaikkien asiakkaiden maksuvaran mediaaniarvo on 208 euroa. Niillä asiakkailla, joilla on maksuvaraa, sen määrä kohoaa keskimäärin 370 euroon.

Neuvonnan asiakkaista 70 prosentilla ei ole merkittävää varallisuutta. Omistusasunto tai muu kiinteistö on 17 prosentilla asiakkaista ja joka kymmenennellä on käytettävissään oma auto. Varallisuuden vähäinen määrä voi johtua omaisuuden realisoimisesta velkojen maksuun jo ennen neuvontaan hakeutumista tai varallisuutta ei ole ollut alun perin lainkaan.

⁹ Ks. Valkama 2004.

¹⁰ Marraskuun 2010 lopussa ulosotossa oli kaikkiaan 291 700 velallista. Velallisista 93 % oli luonnollisia henkilöitä. Heistä 66 % on miehiä ja 34 % naisia. Valtakunnanvoudinvirasto/Tilastokeskus. <http://www.findikaattori.fi/35/>

¹¹ Tutkimuksessa esitettävät luvut ovat mediaaniarvoja, ellei toisin mainita.

¹² Velallisen maksukykyä arvioitaessa otetaan huomioon 1) velallisen varallisuuden rahaksi muuttamisesta saatavat varat; 2) velallisen tulot sekä hänen ansaintamahdollisuutensa ottaen huomioon hänen ikänsä, työkykynsä ja muut olosuhteet; 3) velallisen välttämättömät elinkustannukset; 4) velallisen elatusvelvollisuus; sekä 5) muut velallisen taloudelliseen asemaan vaikuttavat seikat. Oikeusministeriön asetuksessa säädetään tarkemmin velallisen maksukykyä arvioitaessa huomioon otettavista seikoista (Oikeusministeriön asetus velallisen maksukykyyn arvioinnin perusteista yksityishenkilön velkajärjestelyssä 30.3.2001/322). Asetuksen rahamääriä velallisen välttämättömistä elinkustannuksista tarkistetaan siten kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa (456/2001) säädetään.

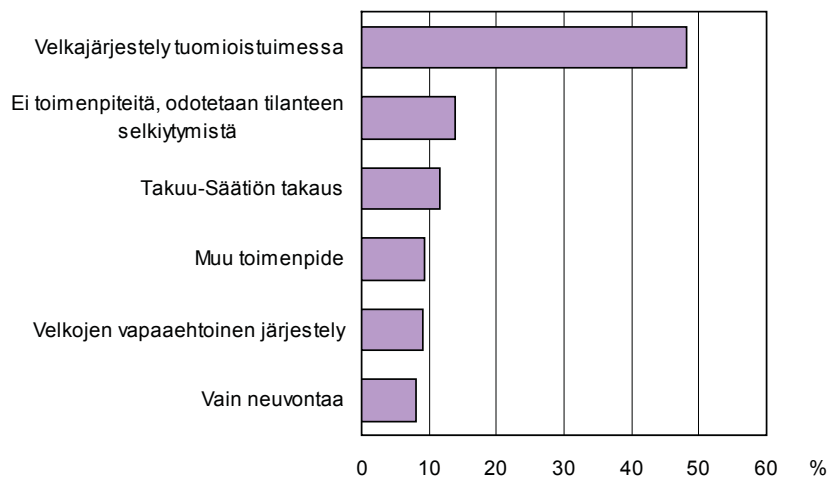
4 Talous- ja velkaneuvojan toimenpiteet asiakkaan velkaongelman ratkaisemiseksi

Talous- ja velkaneuvonnan tehtävänä on tarjota asiakkaille apua velkaongelmien korjaamiseen ja antaa tarvittaessa yksilöllistä ennaltaehkäisevää talousneuvontaa. Neuvonnalle on yleensä tarvetta silloin, kun velkaongelmat eivät ratkea asiakkaan omien keinojen avulla tai neuvottelemalla velkojen kanssa. Neuvonnasta asiakas saa apua myös sovitun maksuohjelman noudattamiseen.

Yksi tämän raportin tavoitteista on selvittää sitä, mitä keinoja talous- ja velkaneuvojat käyttävät asiakkaiden velkaongelmien ratkaisemiseksi. Kuinka usein ratkaisuksi valitaan esimerkiksi jokin velkojen vapaaehtoisjärjestely tai vaihtoehtoisesti velkajärjestelyn hakeminen tuomioistuimelta. Millä edellytyksillä asiakkaalle haetaan velkajärjestelyä ja toisaalta onko järjestelylle laissa mainittuja esteitä?

Talous- ja velkaneuvojien arvion mukaan tuomioistuimen vahvistama yksityishenkilön velkajärjestely soveltuu velkaongelmien ratkaisukeinoksi lähes puolelle kaikista neuvonnan asiakkaista (kuvio 5). Takuu-Säätiön takaushakemus valmistellaan joka kahdeksannelle asiakkaalle. Viidesosalle asiakkaista tarjotaan vain neuvonta-apua tai asiassa jäädään odottamaan asiakkaan taloustilanteen selkiytymistä. Velkojen vapaaehtoisjärjestelyn velallisen ja velkojan kesken arvioidaan soveltuvan ratkaisukeinoksi maksu- vaikeuksiin noin joka kymmenennelle asiakkaalle.

Loppuosalle (9 %) asiakkaista jatkotoimenpiteeksi arvioidaan jokin muu toimenpide. Näistä toimenpiteistä suurin osa liittyy velkajärjestelyn lisäsuorituslaskelmiin ja maksuohjelman muutosasioihin. Sosiaalisen luotuksen hakemuksia on kaikista jatkotoimenpiteistä vain yksi prosentti.

Kuvio 5 Toimenpiteet talous- ja velkaneuvonnassa asiakkaan velkaongelman ratkaisemiseksi (n=2 100)

Kuten yllä olevasta kuviosta käy ilmi, talous- velkaneuvonnan asiakastyössä painottuvat velkojen lakisääteiset järjestelyt. Yksityishenkilön velkajärjestelyn hakeminen tuomioistuimelta on selkeästi yleisin ratkaisuvaihtoehto asiakkaiden velkaongelmiin. Tutkimusaineiston perusteella näyttäisi siltä, että neuvonnan toimenpiteissä on havaittavissa painopisteen muutos. Aiemmin asiakkaiden velkaongelmia selvitettiin ensisijaisesti vapaaehtoisten neuvotteluratkaisujen avulla ja lakisääteinen velkajärjestely miellettiin vasta viime-sijaiseksi keinoksi ongelmien ratkaisemiseksi.¹³

Kiinnostavaa olisi pohtia myös sitä, onko velkala-jilla tai velkasuhteiden lukumäärällä vaikutusta sovittelumyönteisyyteen. Nykyään asiakkaiden velat ovat yhä moninaisempia; useimmiten erinäisiä kulutusluottoja ja vippejä. Aiemmin asiakkaiden keskuudessa oli enemmän yritys- ja takausvelkojen takia talousvaikeuksiin joutuneita. Yhden tai kahden velan järjesteleminen vapaaehtoisesti suoraan osapuolten kesken onkin todennäköisesti helpompaa, kuin sovintoratkaisun löytäminen tapauksessa, jossa asiakkaalla on kymmeniä eri velkasuhteita.¹⁴ Myös eri velkojilla voi olla

¹³ Valkama 2004.

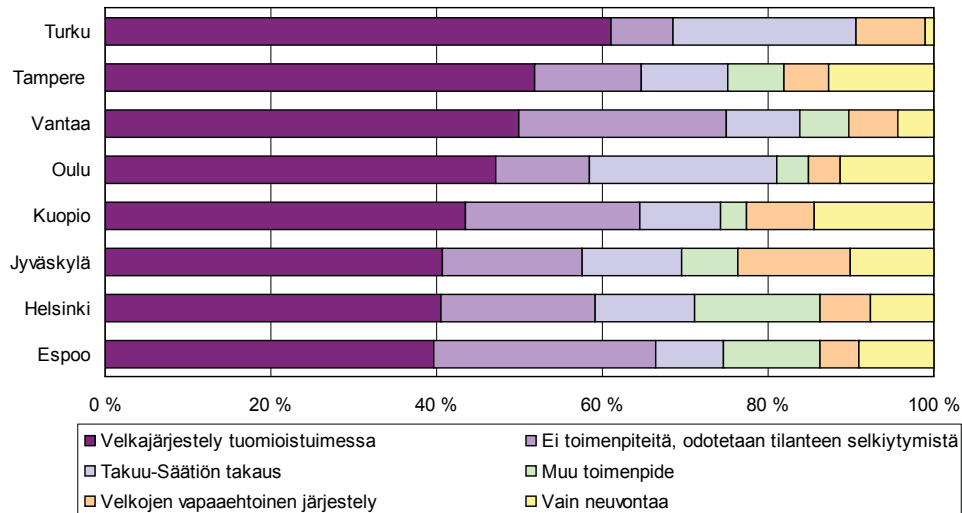
¹⁴ Ks. myös Muttilainen & Valkama (2003). Tutkimuksessa vapaaehtoisesta velkasovinto-ohjelmasta havaittiin, että sovintoratkaisun syntymiseen on parhaimmat edellytykset, jos velkaongelmat ovat tuoreita ja sovinto koskee vain yhtä velkojaa. Ennuste sovinnon syntymiseen taas on heikko, jos velallisen ongelmat ovat kestäneet kauan ja asiassa on runsaasti velkojia.

erilaisia näkemyksiä sovintoratkaisun sisällöstä, eikä vapaaehtoisuuteen perustuvassa järjestelmässä voida pakottaa velkojia sopimukseen velallisen kanssa.

Alueellisesti tarkastellen suurista neuvontayksiköistä velkajärjestelyhakemuksia valmistellaan suhteellisesti eniten Turussa ja vähiten Espoossa (kuvio 6). Helsingissä velkajärjestelyn arvioidaan soveltuvan asiakkaan velkaongelmien ratkaisukeinoksi neljässä tapauksessa kymmenestä. Takuu-Säätiön takaushakemukset ovat suhteessa yleisimpiä Oulussa, jossa takaus on valittu toimenpiteeksi joka neljännelle asiak-

kaalle. Vastaavasti Espoossa ja Vantaalla takaushakemuksia valmistellaan alle 10 prosentille asiakkaista.

Velkojen vapaaehtoinen sopiminen osapuolten kesken näyttäisi olevan kaikkiaan melko harvinaista. Suhteellisesti eniten vapaaehtoisia sovintoratkaisuja tehdään Jyväskylässä. Velan vapaaehtoinen järjestely on puolestaan harvinaisinta Oulussa, jossa neuvotteluratkaisun arvioidaan soveltuvan velkaongelmien korjauskeinoksi vain muutamalle prosentilla asiakkaista.

Kuvio 6 Toimenpiteet talous- ja velkaneuvonnassa asiakkaan velkaongelman ratkaisemiseksi alueittain (n=2 100)

5 Velkajärjestelyhakemukset talous- ja velkaneuvonnassa – edellytysten ja esteiden tarkastelua

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin niitä tapauksia, joissa neuvoja on valinnut ratkaisukeinoksi asiakkaan velkaongelmiin velkajärjestelyn hakemisen tuomioistuimelta (n=1 013). Tavoitteena on tutkia niitä edellytyksiä ja esteitä, joiden perusteella neuvojat ovat arvioineet velkajärjestelyhakemuksen menestymistä tuomioistuimessa.

Kaikista Suomen käräjäoikeuksissa käsitellyistä velkajärjestelyhakemuksista lähes 90 prosenttia on talous- ja velkaneuvojen valmistelemia (Muttilainen 2007). Vuonna 2009 käräjäoikeudet käsitelivät kaikkiaan 2 853 velkajärjestelyhakemusta. Hylättyjen asioiden määrä uusista velkajärjestelyhakemuksista oli 12 prosenttia. Velkajärjestelyn hakeminen johtaa siis lähes 90 prosentissa tapauksia hakemuksen hyväksymiseen ja maksuohjelman vahvistamiseen.

Talous- ja velkaneuvojen asema velkajärjestelyasioiden valmistelijoina on merkittävä. Kiinnostava kysymys on, kuinka korkean tai matalan kynnyksen velkaneuvojat asettavat velkajärjestelyprosessin käynnistämiseksi. Missä määrin esimerkiksi asiakkaan velkaantumishistoria, velkojen rakenne tai määrät vaikuttavat päätökseen lähteä valmistelemaan asiakkaalle velkajärjestelyhakemusta.

Velkajärjestelyn edellytykset. Velkajärjestelyyn pääsemiseksi velallisen tulee täyttää tietyt laissa mainitut edellytykset (VJL 9 §). Velkajärjestely voidaan myöntää velalliselle, joka on maksukyvytön jos 1) velallinen ei kykene maksamaan velkojaan ja taloudellisen tilanteen korjaantuminen tulevaisuudessa on epätodennäköistä, 2) velallisen velkamäärä suhteessa hänen maksukykyynsä on kohtuuttoman suuri tai 3) velallisen maksukyky on heikentynyt ilman hänen omaa syytään esimerkiksi työttömyyden tai sairauden vuoksi.

Velkajärjestely voidaan myöntää, jos velallinen täyttää edellä mainitut edellytykset, eikä velkajärjestelylle ole laissa mainittua estettä (VJL 10 §). Ennen velkajärjestelyn hakemista velallisella on myös velvollisuus selvittää mahdollisuudet tehdä velkojen kanssa sovintoratkaisu taloudellisen tilanteensa korjaamiseksi.

Näyttäisi siltä, että sovintoratkaisun hakeminen asiakkaan velkaongelmien ratkaisemiseksi ennen velkajärjestelyn hakemista on harvinaista. Yli 75 prosentissa tapauksia velkaneuvoja arvioi, ettei sovintoratkaisu ole mahdollinen. Sovinnon esteeksi neuvojat arvioivat yleisimmin asiakkaan maksukyvyttömyyden (ei maksuvaraa lainkaan) ja velkojen suuren luku-

määrän. Osassa tapauksia asiaa on kuitenkin pyritty ensiksi sovitteluun, mutta ratkaisuun ei ole päästy velkojen vastustuksen takia.

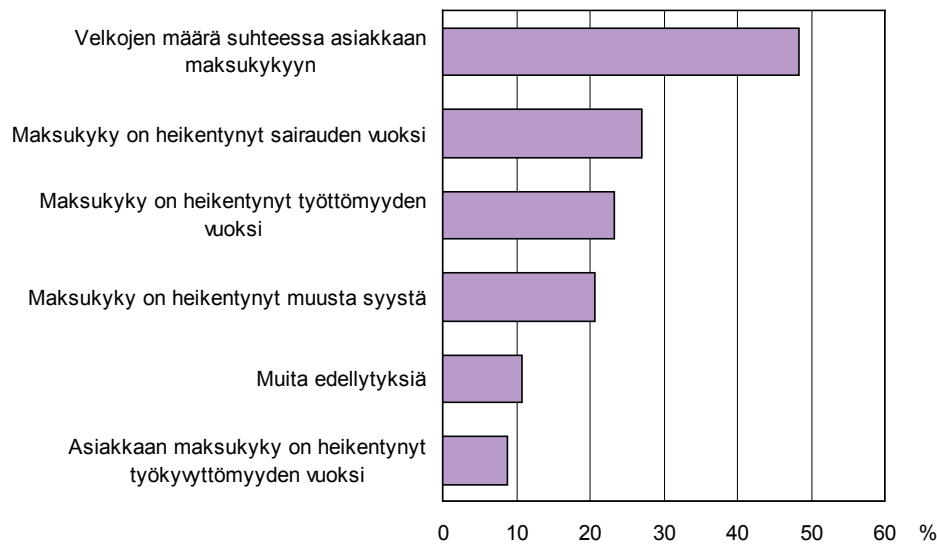
Yleisin syy velkajärjestelyn hakemiselle asiakkaalle on tässä tutkimusaineistossa velkojen ja niihin liittyvien velvoitteiden suuri määrä suhteessa asiakkaan maksukykyyn (kuvio 7). Lähes puolessa (49 %) tapauksia neuvoja on maininnut velkajärjestelyn hakuperusteeksi velallisen liian suuret velat suhteessa tuloihin. Näistä asiakkaista viidesosa on kokonaan maksukyvyttömiä eli heillä ei ole lainkaan maksuvaraa.

Velkajärjestelyä haetaan usein myös sosiaalisiin suoritusesteisiin vedoten. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa velallinen on ilman omaa syytään joutunut maksuvaikeuksiin esimerkiksi terveydentilassa tai työtilanteessa tapahtuneiden muutosten takia. Kolmasosalla asiakkaista maksukyky on heikentynyt oleellisesti

sairastumisen takia. Näissä tapauksissa kyse on useimmiten mielenterveysongelmista, onnettomuudesta, päihdeongelmasta tai peliriippuvuudesta.

Joka neljännelle asiakkaalle velkajärjestelyä haetaan työttömyydestä johtuvan maksukyvyttömyyden perusteella. Näiden asiakkaiden työttömyysjakson pituus on keskimäärin kaksi vuotta.

Velkajärjestelyä haetaan myös muilla edellytyksillä. Näistä yleisin on parisuhteen päättymisen ja siitä seuranneet talousvaikeudet. Muiden syiden ryhmään kuuluvat myös tapaukset, joissa vedotaan velkaantumisesta kuluneeseen aikaan, päätyneeseen yritystoimintaan, yksinhuoltajuuteen, eläkkeelle siirtymiseen, mielenterveys- ja päihdeongelmiin, pätkätöihin, puolison työttömyyteen, peliongelmaan, opiskeluun tai nuoruuden ajattelemattomuuteen.

Kuvio 7 Neuvojan arvio velkajärjestelyn edellytyksistä (n=979)¹⁵

Kuudessa tapauksessa kymmenestä (60 %) velkajärjestelylle on mainittu ainoastaan yksi hakuperuste ja loppuosassa tapauksia velkajärjestelylle on ollut useampia edellytyksiä. Tyypillisesti on vedottu maksukykyyn nähden liian suureen velkamäärään sekä johonkin sosiaaliseen suoritusesteeseen.

Kiinnostava erityiskysymys on, minkä tyyppisiin ylivelkatilanteisiin nimenomaan velkajärjestelyn arvioidaan soveltuvan ratkaisukeinoksi. Seuraavassa tarkastellaan eräiden taustamuuttujien avulla tapauksia, joissa velkaneuvoja on valinnut toimenpiteeksi asiakkaan velkaongelmiin lakisääteisen velkajärjestelyn.

Velkajärjestelyä haetaan useimmiten maksamattomien laskujen ja kulutusluottojen järjestelemiseen. Yli puolella (54 %) asiakkaista pääosa velkamäärästä

koostuu kulutusluotoista, vipeistä ja maksamattomista laskuista. Kaikista asiakkaista, joille velkajärjestelyn arvioidaan soveltuvan velkaongelman ratkaisukeinoksi, ainoastaan 17 prosentilla velat ovat peräisin päätyneestä yritystoiminnasta. Noin 10 prosentilla asiakkaista pääosa velkamäärästä on asuntovelkaa. Neuvojat valmistelevat asiakkaalle velkajärjestelyhakemuksia myös tapauksissa, joissa asiakkaan velat ovat pääosin rikosperusteisia (4 %).

Velkajärjestelyä hakevilla asiakkailla on velkaa keskimäärin 39 000 euroa ja velkasuhteita keskimäärin 18 kappaletta. Velkamäärältään pienin hakemus perustuu 1 000 euron saatavaan ja suurin 3,6 miljoonan euron velkoihin. Kolmasosalla asiakkaista velkamäärä on alle 20 000 euroa.

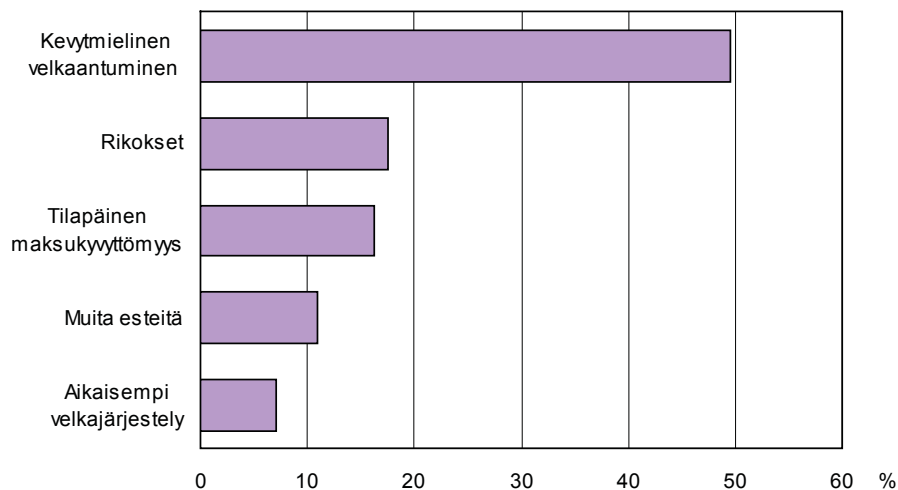
¹⁵ Prosenttilukujen summa ylittää 100, koska osassa tapauksia asiakkaalla on edellytyksiä velkajärjestelylle enemmän kuin yksi.

Velkajärjestelyn esteet. Velkajärjestelyä ei voida ilman painavia syitä myöntää, jos järjestelylle on laissa mainittu este (VJL 10 §). Esteenä velkajärjestelylle voi olla 1) velallisen tilapäinen maksukyvyttömyys esimerkiksi opiskelun tai lyhytkestoisen työttömyysjakson takia, 2) rikoksen perusteella syntynyt maksuvelvollisuus, 4) esitutkinta, 5) velallisen tahallinen toiminta velkojien harhauttamiseksi tai väärin tietojen antaminen velkojille, 6) ulosottomenettelyn vaikeuttaminen tai 7) ilmeisen kevytmielinen velkaantuminen tai velkaantuminen harkitusti silmällä pitäen velkajärjestelyä.

Velkajärjestelyhakemus voidaan hylätä myös tapauksissa, joissa on perusteltu syy olettaa, ettei velallinen tulisi noudattamaan tuomioistuimen vahvistamaa maksuohjelmaa tai velalliselle on jo aiemmin myönnetty velkajärjestely. Velkajärjestelylle ei ole perusteita myöskään silloin, jos velallisella on mahdollisuus

selvitä veloista myymällä perusturvaan kuulumatonta omaisuutta tai vähentämällä menoja. Velkajärjestely voidaan kuitenkin myöntää esteestä huolimatta, jos siihen on erityisiä vastasyitä.

Velkaneuvonnassa asiakkaalle haetaan velkajärjestelyä usein, vaikka järjestelylle olisi laissa mainittuja esteitä. Yli 40 prosentilla asiakkaista, joille suunnitellaan velkajärjestelyn hakemista tuomioistuimesta, järjestelylle on neuvojan arvion mukaan jokin laissa mainittu esteperuste (kuvio 8). Tavallisimmin esteet liittyvät ilmeisen kevytmieliseen velkaantumiseen. Tämä johtunee siitä, että asiakkaiden velat koostuvat pääasiassa maksamattomista laskuista, vipeistä ja kulutusluotoista. Lisäksi velat ovat rahamäärältään melko pieniä ja velkaongelmien kesto on useimmissa tapauksissa varsin lyhyt.

Kuvio 8 Neuvojan arvio velkajärjestelyn esteistä (n=844)¹⁶

Yksityishenkilön velkajärjestely on tarkoitettu pääsääntöisesti tilanteisiin, joissa velallinen on pysyvästi maksukyvytön, eikä taloustilanteeseen ole odotettavissa merkittävää muutosta parempaan. Syyn väliaikaisuutta ja maksuvaran määrää arvioitaessa otetaan huomioon erityisesti velallisen ansaintamahdollisuudet. On merkille pantavaa, että osalle neuvonnan asiakkaista haetaan velkajärjestelyä, vaikka asiakas olisi vain tilapäisesti maksukyvytön. Kaikkiaan noin 15 prosenttia asiakkaista, joille toimenpiteeksi on valittu yksityishenkilön velkajärjestely, on neuvojan arvion mukaan väliaikaisesti maksukyvyttömiä. Tilapäinen maksukyvyttömyys liittyy yli puolessa tapauksia lyhytaikaiseen (alle 2v) työttömyysjaksoon. Loppuosassa tapauksia maksukyvytön heikkeneminen on tilapäistä opiskelun, vanhempainvapaan, puolison työttömyyden tai sairausloman takia.

Velkajärjestely voidaan myöntää samalle henkilölle vain yhden kerran ja aikaisempi velkajärjestely muodostaa perusteen hylätä uusi velkajärjestelyhakemus. Talous- ja velkaneuvonnassa asiakkaille haetaan toisinaan velkajärjestelyä, vaikka taustalla olisi jo kertaalleen myönnetty velkajärjestely. Kaikista asiakkaista, joille toimenpiteeksi valitaan velkajärjestelyn hakeminen tuomioistuimesta, noin 7–10 prosenttia on saanut jo aiemmin velkajärjestelyn. Näissä tapauksissa asiakas on siis uudelleen velkaongelmissa ja toistamiseen velkajärjestelyn tarpeessa.

Osassa tapauksia neuvojat ovat arvioineet, että järjestelylle on muita esteitä. Noin joka viidennellä asiakkaalla esteeksi velkajärjestelylle on mainittu rikoksen perusteella syntynyt maksuvelvollisuus. Muutamassa prosentissa tapauksia asiakkaan velat liittyvät yritystoimintaan, jossa on toimittu törkeän

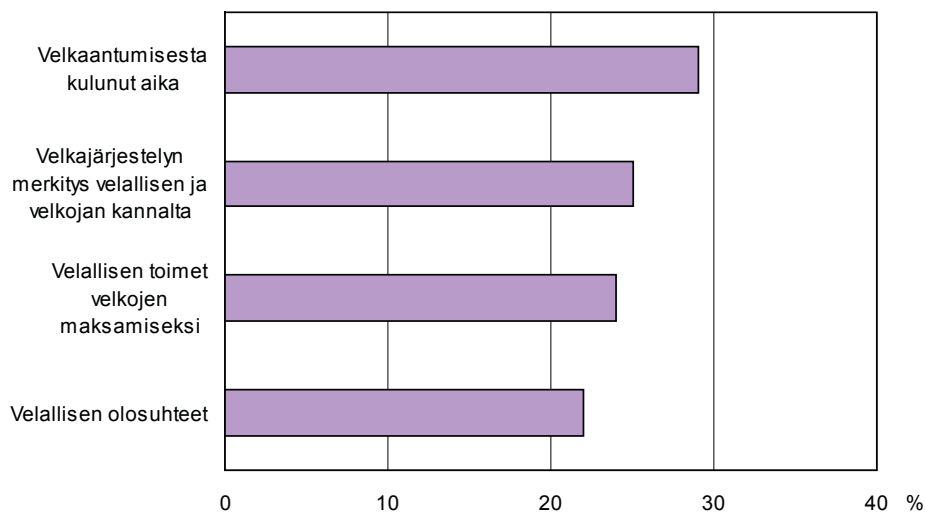
¹⁶ Prosenttilukujen summa ylittää 100, koska osassa tapauksia velkajärjestelylle on useampia esteperusteita.

sopimattomasti velkojia kohtaan. Muiden esteiden ryhmään kuuluvat myös tapaukset, joissa asiakas on tahallaan antanut velkojille taloudellisesta asemastaan harhaanjohtavia tietoja tai on heikentänyt talousasemaansa velkojien vahingoittamiseksi.

Erityiset vastasyyt – velkajärjestelyn hakeminen esteestä huolimatta. Velkajärjestely voidaan myöntää esteestä huolimatta, jos siihen on erityisiä vastasyitä (VJL 10a §). Tällöin voidaan huomioida velkaantumisesta kulunut aika, velallisen toimet velkojen maksamiseksi ja muut velallisen olosuhteet sekä velkajärjestelyn merkitys velallisen ja velkojen kannalta. Näissä

tapauksissa asia ratkaistaan käyttäen kokonaisharkintaa, jolloin punnitaan toisaalta niitä seikkoja, jotka puoltavat velkajärjestelyn myöntämistä ja toisaalta syitä, joiden vuoksi velkajärjestelylle olisi este.¹⁷

Enemmistö neuvojista arvioi, että asiakkaan on mahdollista saada velkajärjestely esteistä huolimatta, erityisten vastasyiden nojalla. Yleisimmin hakemuksissa vedotaan velkaantumisesta kuluneeseen aikaan (kuvio 9). Tässä ryhmässä velkaongelmien kesto on valtaosassa tapauksia yli kuusi vuotta. Kaikista velkajärjestelyä hakevista asiakkaista 7 prosentin velat ovat peräisin 1990-luvun alun talouslamasta.

Kuvio 9 Painavat perusteet velkajärjestelyn myöntämiselle, kun järjestelylle on este (neuvojan arvio) (n=672)

Neljäsosassa tapauksia vedotaan velkajärjestelyn merkitykseen velallisen ja velkojan kannalta ja lähes yhtä monessa tapauksessa erityiset vastasyyt perustuvat asiakkaan omaan toimintaan veloista suoriutumiseksi. Tällä tarkoitetaan niitä toimia, joita asiakas on esittänyt maksuhalukkuudestaan aiemmin ja sitä, miten hän tulisi suoriutumaan velkojen maksamisesta velkajärjestelyssä.

Velallisen olosuhteet ovat painava syy velkajärjestelyn myöntämiselle esteestä huolimatta reilussa viidesosassa tapauksia. Asiakkaan olosuhteisiin on vedottu yleensä silloin, kun asiakas on iäkäs tai asiakkaalla on jokin vakava somaattinen sairaus tai mielenterveysongelma.

Velkajärjestelyä hakevien asiakkaiden maksukyky.

Velkajärjestelyssä velalliselle vahvistetaan hänen maksukykyään vastaava maksuohjelma.¹⁸ Maksukykyyn arvioinnissa otetaan huomioon asiakkaan tulot, menot ja perusturvaan kuulumaton varallisuus. Maksuvara määrittää sen, kuinka paljon asiakas kykenee maksamaan velkojaan kuukaudessa.

Velkajärjestelyä hakevilla neuvonnan asiakkailla bruttotulot ovat keskimäärin 1 400 euroa kuukaudessa. Yli puolella (56 %) asiakkaista bruttotulot ovat enintään 1 500 euroa kuukaudessa. Asiakkaista puolet käy palkkatyössä ja puolet on työelämän ulkopuolella. Palkansaajilla bruttotulot ovat keskimäärin 2 000 euroa kuukaudessa. Työelämän ulkopuolella olevilla kuukausittaiset tulot ovat keskimäärin 1 000 euroa.

¹⁷ Ks. myös Tammi-Salminen 2007.

¹⁸ Velallinen vapautuu velkajärjestelyn piiriin kuuluvista veloistaan täytettyään hänelle määrätyn maksuvelvollisuuden eli suoritettuaan maksuohjelman loppuun. Maksuohjelman aikana ohjelmaa voidaan muuttaa, mikäli velallisen maksukyky on pitkäaikaisesti heikentynyt niin olennaisesti, että häneltä ei voida kohtuudella edellyttää maksuohjelmassa määrätyn maksuvelvollisuuden täyttämistä. Velallisen tulee maksaa maksuohjelman aikana lisäsuorituksia, mikäli hänen tulonsa tai varallisuutensa kasvavat kalenterivuoden aikana vähintään asetuksella säädettävän rahamäärän.

Velkajärjestelyssä velallisen on käytettävä velkojen maksamiseen muu kuin perusturvaan kuuluva varallisuus.¹⁹ Kaikkiaan 30 prosentilla asiakkaista on jotakin varallisuutta. Omistusasunto on 15 prosentilla kaikista asiakkaista ja kymmenellä prosentilla on oma auto.

Asiakkailla, joille päädytään hakemaan velkajärjestelyä tuomioistuimesta, on melko heikko velkojen maksukyky. Asiakkaiden maksuvara on keskimäärin 140 euroa (mediaani). Kolmasosalla asiakkaista (34 %) maksuvaraa ei ole lainkaan. Niillä asiakkailla, joilla on maksuvaraa, sen määrä kohoaa keskimäärin 309 euroon.²⁰ Palkansaajilla on maksuvaraa keskimäärin 370 euroa kuukaudessa. Työelämän ulkopuolella olevien maksuvara on nolla euroa.

Tavallisille veloille velkajärjestelyn maksuohjelmassa tuleva kertymä riippuu velallisen maksukyvästä (maksuvarasta) ja maksuohjelman pituudesta. Neuvonnan asiakkaiden maksuvaran ja velkajärjestelyn maksuohjelman pituuden perusteella kolmen vuoden maksuohjelmissa kokonaiskertymä on keskimäärin 5 040 euroa ja viiden vuoden maksuohjelmissa 8 400 euroa. Yli kolmannekselta asiakkaista (34 %) ei kerry lainkaan maksusuorituksia. Yli 40 prosentilla asiakkaista kokonaiskertymä kolmen vuoden maksuohjelmalla jää alle 2 000 euroon. Kun ei oteta lukuun ns. nollavelallisia eli kokonaan ilman maksuvaraa olevia, keskimääräkertymä kolmen vuoden maksuohjelmassa kohoaa 11 124 euroon ja viiden vuoden ohjelmassa 18 540 euroon.

6 Yhteenveto

Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden velat muodostuvat nykyään pääosin kulutusluotoista ja maksamattomista laskuista. Vastaavasti yritys- ja takausvelallisten määrä on vähentynyt 2000-luvulla merkittävästi. Neuvonnan asiakaskunnassa ei ole enää juurikaan henkilöitä, joiden velat olisivat peräisin 1990-luvun talouslamasta. Todennäköisesti valtaosa lama-ajan veloista on jo järjestelty tai ne ovat vanhentuneet.

Neuvonnan asiakkailla on runsaasti eri velkasuhteita. Velkaa on keskimäärin 30 000 euroa. Tyypillisesti velat ovat kohtuullisen tuoreita kulutusluottoja, laskuja tai vippejä. Enemmistöllä asiakkaista velkaongelmien kesto on alle 5 vuotta. Velkojen perintätoimet ovat neuvonnan asiakkaiden keskuudessa yleisiä. Yli 60 prosentilla asiakkaista velkoja peritään ulosoton kautta.

Pääasialliset syyt asiakkaiden velkaongelmien taustalla ovat muuttuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kun 2000-luvun alkupuolella asiakkaiden

Neuvonnan asiakkailla, joille haetaan velkajärjestelyä tuomioistuimesta, on velkaa keskimäärin 39 000 euroa. Velkajärjestelyn saaneilla velallisilla maksuohjelmiin sisältyneiden velkojen mediaaniarvo on hieman suurempi, keskimäärin 41 000 euroa. Velkojen reaalin määrä velkajärjestelyssä on kaikkiaan puolittunut 2000-luvulla. Velkajärjestelyn hakeminen yritys-, takaus-, ja asuntovelkojen takia on vähentynyt merkittävästi 1990-luvun lamavuosista. Nykyään velkajärjestelyn saaneiden velat koostuvat yhä useammin kulutusluotoista ja muista rahamääriltään pienistä luotoista (Mutttilainen 2007).

Keskimääräisen kokonaisvelkamäärän (39 000 €) ja maksuvaran perusteella voidaan arvioida sitä, kuinka paljon asiakkaat pystyisivät maksamaan velkamäärästään velkajärjestelyn maksuohjelmassa. Kuten edellä tuli esille, kolmasosalla asiakkaista ei ole lainkaan maksuvaraa eli näissä tapauksissa rahaa ei kerry lainkaan velkojen maksamiseen. Ne asiakkaat, joilla on tuloja, saavat maksettua 3 vuoden maksuohjelmassa kokonaisvelkamäärästään keskimäärin 29 prosenttia ja viiden vuoden maksuohjelmassa keskimäärin 48 prosenttia. Kun mukaan lasketaan myös ilman maksuvaraa olevat asiakkaat, maksettava osa veloista laskee 3 vuoden maksuohjelmassa keskimäärin 13 prosenttiin ja viiden vuoden ohjelmassa 21 prosenttiin.

velkaongelmat johtuivat usein yritys-, takaus-, tai asuntoveltoista, on velkaantumisen taustalla nykyään yhä useammin taloudenpidon ongelmat. Talous- ja velkaneuvojien arvion mukaan suurin yksittäinen syy asiakkaiden velkaongelmien taustalla on yleinen taitamattomuus taloudenhallinnassa. Asiakkaiden velkaongelmat johtuvat harvoin vain yksittäisestä tekijästä, vaan ongelmien taustalla on tyypillisesti useita syitä. Maksuvaikkeitä syntyy myös olosuhdemuutosten, kuten sairastumisen tai työttömyyden takia.

Talous- ja velkaneuvonnan asiakkaat ovat melko pienituloisia. Asiakkaiden bruttotulot ovat keskimäärin 1 500 €. Asiakaskunnasta puolet käy palkkatyössä ja puolet on työelämän ulkopuolella (opiskelijat, työttömät, eläkeläiset). Kaikkien asiakkaiden maksuvaran mediaaniarvo on 208 euroa. Kolmasosalla neuvonnan asiakkaista ei ole lainkaan maksuvaraa.

Velkajärjestelyn hakeminen tuomioistuimelta on yleisin keino talous- velkaneuvonnassa asiakkaan

¹⁹ Velkajärjestelyssä huomioon otettavia muita varallisuuseriä ovat esimerkiksi autot, asunnot, vapaa-ajan asunnot, osakkeet, talletukset ja kuolinpesäosuudet.

²⁰ Tutkimuksessa velkajärjestelyn saaneista velallisista havaittiin, että velalliset jakautuivat niihin, joilla on maksuvaraa ja joilla sitä ei ole. Toisin sanoen joka toinen velallinen suoritti ns. nollaohjelmaa. Niillä velallisilla, joilla oli maksuvaraa, sen määrä kohosi keskimäärin 130 euroon (Mutttilainen 2007).

velkaongelmien ratkaisemiseksi. Velkajärjestelyn arvioidaan soveltuvan ratkaisukeinoksi puolelle kaikista neuvonnan asiakkaista. Useimmiten järjestellään kohtuullisen pieniä, kulutusluotoista johtuvia velkaongelmia. Yritys- ja takausvelallisten osuus on vain viidesosa.

Yleisin syy velkajärjestelyn hakemiselle on asiakkaan suuri velkamäärä suhteessa maksukykyyn. Tyypillisesti velkajärjestelyä haetaan myös sosiaaliin suoritusesteisiin vedoten. Neljäsosalla asiakkaista maksukyky on heikentynyt olennaisesti sairastumisen ja joka viidennellä työttömyyden takia.

Neuvojen arvion mukaan 40 prosentilla velkajärjestelyä hakevista asiakkaista järjestelylle on laissa mainittu este. Tavallisimmin esteperuste liittyy ns. kertymieliseen velkaantumiseen eli harkitsemattomaan luotonottoon. On merkille pantavaa, että asiakkaista, joille suunnitellaan velkajärjestelyn hakemista tuo-

mioistuimesta, arviolta 7–10 prosenttia on saanut jo kertaalleen velkajärjestelyn.

Kaikkiaan näyttäisi siltä, että velkaneuvonnassa velkajärjestelyä haetaan asiakkaille enemmän kohtuullisen pienistä, mutta moninaisista kulutusluotoista johtuvien velkaongelmien ratkaisemiseen ja vähemmän elinkeinotoiminnasta peräisin olevien velkaongelmien selvittelyyn. Tähän on syynä yritys- ja takausvelallisten suhteellisen pieni määrä asiakaskunnasta. Toisaalta näyttäisi myös siltä, että kynnys hakea asiakkaalle velkajärjestelyä on madaltunut viime vuosina. Velkajärjestelyn arvioidaan soveltuvan lähes kaiken tyyppisten ylivelkatilanteiden ratkaisemiseen. Aiemmin tuomioistuimessa vahvistetuista velkajärjestelyistä suurin osa liittyi rahamäärältään suuriin yritysvelkoihin ja takausvastuisiin. Nykyään neuvonnan asiakkailla on entistä enemmän velkasuhteita, joiden perusteena on kulutuksen rahoittaminen.

Lähteet

- L 57/1993. Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä.
- Mutttilainen, V. (2002). Luottoyhteiskunta. Kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisu 189.
- Mutttilainen, V. (2007). Velkajärjestelyt tuomioistuimissa. Velalliset ja maksuohjelmat vuonna 2005. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, tutkimustiedonantoja 75.
- Mutttilainen, V. (2007). Velkajärjestelyn kehityssuuntia 1993–2006. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 2/2007.
- Pönkä, V. & Parkkali E. (2010). Pikaluottojen oikeudelliset ongelmat. Defensor Legis 5/2010.
- Rantala, K. & Tarkkala, H. (2009). Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, tutkimustiedonantoja 90.
- Tammi-Salminen, E. (2007). Yleinen maksumoraali ja velkajärjestelyn myöntäminen – velkajärjestelylain 10 a §:n painavat syyt KKO:n käytännössä. Lakimies 1/2007.
- Valkama, E. & Mutttilainen V. & Tala J. (2002). Takuulla onnistuu. Takuu-Säätiön takaustoiminta velkojen järjestelykeinona vuosina 1991–2001. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisu 187.
- Valkama, E. (2004). Velkaneuvonta 2000-luvun alussa. Talous- ja velkaneuvontalain vaikutukset asiakaskyselyn ja tilastotietojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, julkaisu 208.
- Valkama, E. & Mutttilainen V. (2008). Maksuvaikkeudet pikaluottomarkkinoilla. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, tutkimustiedonantoja 86.